

CONVERSA

Jean Luis Blanchon
MESTRE DE CENTENARS
DE NENS DE L'ALTA
CERDANYA I DIVULGADOR
DE LA HISTÒRIA LOCAL

RETRAT DE FAMÍLIA

**Cal Nando
d'Organyà**

TRES GENERACIONS
VIUEN RERE LA BARRA
D'AQUEST BAR CONEGUT
PEL VERMUT I ELS
CALAMARS A LA ROMANA

PERFILS

Palmira Camprubí
ALS 83 ANYS, ENCARA SE
LA CONSIDERA L'ÀNIMA
DE LA LLIBRERIA HUG
DE BERGA

Josep Pous

FILL DE RIBES DE
FRESER, AFINCAT A
LLÍVIA, HA ESTAT UN
PUNTAL PEL TURISME
I L'HOSTALERIA DE LA
CERDANYA

Josep Escribà

LO MARXANTET VA SER
DELS PRIMERS A OBRIR
BOTIGA DE CONFECCIÓ
A L'ALT URGELL

Toni Bernadó

L'HOMER ORQUESTRA
DE LA SEU QUE, AMB
L'ACORDIÓ, HA FET
BALLAR PLACES
PLENES DE GENT

A PEU

**Ascensió al
Puigllançada**

**La serra
de Taús**

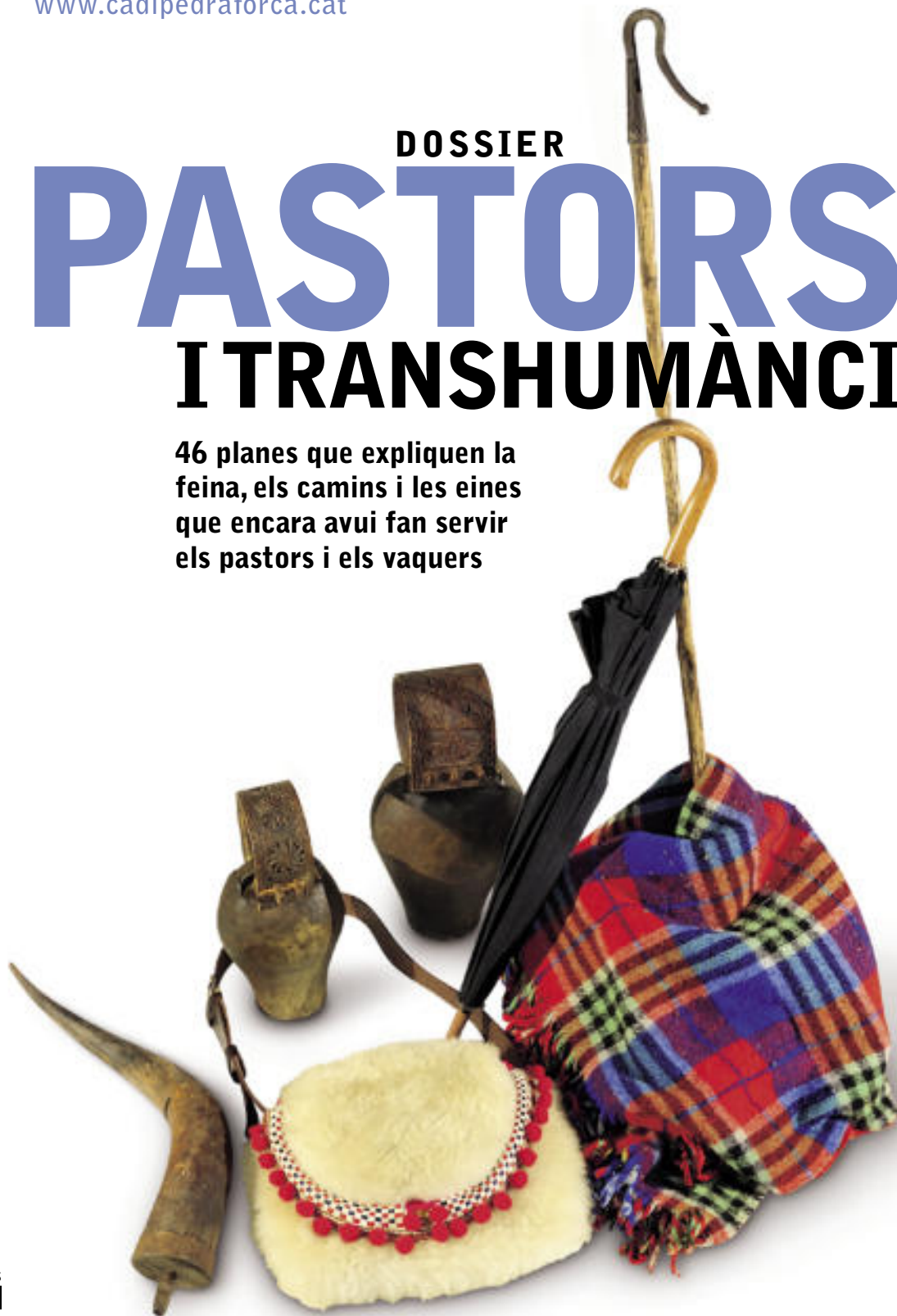
cadípedraforca

www.cadipendraforca.cat

DOSSIER

PASTORS I TRANSHUMÀNCIA

46 planes que expliquen la
feina, els camins i les eines
que encara avui fan servir
els pastors i els vaquers

9 772013 368002

les nostres vaques,
el nostre Pirineu

www.cadi.es

www.urgelia.es

DIRECTOR >

Carles Pont
carles@cadipendraforca.cat

COORDINADOR PATRIMONI >

Marc Martínez

REDACCIÓ >

Telèfon 972 46 29 29
revista@cadipendraforca.cat

SUBSCRIPCIONS I PUBLICITAT >

Telèfon 972 46 29 29
comercial@cadipendraforca.cat

COL·LABORADORS >

Joan Aixàs Obiols
Ventura Altarriba
Ramon Ardid
Pere Aymerich
Juli Bover
Jordi-Pau Caballero
Josep Carreras Vilà
Jordi Dalmau i Ausàs
Manel Escobet
Josep Espunyes
Maria Favà Compta
Manel Figuera
Marcel Fité
Carles Gascón
Emili Giménez
Pep Graell
Quirze Grifell
Xavier Llongueras
Guillem Lluch
Josep Marmi
Pilar Márquez
Oriol Mercadal
Ferran Miralles
Josep Noguera
Jordi Pasques i Canut
Àngel del Pozo
Meritxell Prat
Pere Pujol
Benigne Rafart
Erola Simon
Queralt Solé
Miquel Spa
M. Àngels Terrones
Eva Tomàs Gonfaus
Ramon Vilalta
Albert Villaró

EDICIÓ DE TEXTOS >

Montse Casas
Marta Costa-Pau

IMPRESSIÓ >

Agpograf

DISTRIBUCIÓ >

Editorial Gavarres (972 46 29 29)
comercial@editorialgavarres.cat

DIPÒSIT LEGAL >

Gi-1102-2006

ISSN >

2013-3685

eg

EDITORIAL GAVARRES

Germà Agustí, 1
17244 Cassà de la Selva
Telèfon 972 46 29 29
www.editorialgavarres.cat

DIRECTOR EDITORIAL >

Àngel Madrià
angel@editorialgavarres.cat

DIRECTOR D'ART >

Jon Giere
revista@cadipendraforca.cat

ALTRES PUBLICACIONS

www.gavarres.com
www.garrotxes.cat
www.alberes.cat

PUBLICACIÓ ASSOCIADA A >

30apec

> Premi APPEC
'Millor Editorial en Català 2008'

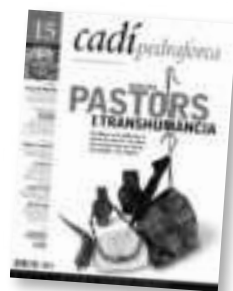

FOTO DE PORTADA:
COMPOSICIÓ REALITZADA
AMB EINES PROCEDENTS
DE L'ARXIU DEL PASTOR
ERNEST SITJES, DE LA
POBLA DE LILLET.
AUTOR: JULI BOVER.

SUMARI

4-5

PRIMERS RELLEUS L'ESPÀ ESTÀ PERDENT LA MEMÒRIA

MARIA FAVÀ COMPTA (TEXT) // ÀNGEL DEL POZO (IL·LUSTRACIÓ)

7-15

ACTUALITAT

16-21

CONVERSA JEAN LUIS BLANCHON

CARLES PONT (TEXT) // XAVIER LLONGUERAS (FOTOGRAFIA)

22-26

RETRAT DE FAMÍLIA CAL NANDO D'ORGANYÀ

MARCEL FITÉ (TEXT) // PEP GRAELL (FOTOGRAFIA)

28-35

PERFILS

PALMIRA CAMPRUBÍ / JOSEP POUS / JOSEP ESCRIBÀ / TONI BERNADÓ

BENIGNE RAFART, PERE PUJOL, MARCEL FITÉ I CARLES GASCÓN (TEXT)
RAMON VILALTA, XAVIER LLONGUERAS, PEP GRAELL I CARLES GASCÓN (FOTOGRAFIA)

37-81

DOSSIER PASTORS I TRANSHUMÀNCIA

CARLES PONT (COORDINACIÓ)

85-99

PATRIMONI

MARC MARTÍNEZ (COORDINACIÓ)

ARQUITECTURA // HISTÒRIA // GASTRONOMIA // FAUNA // FLORA // PLANTES I REMEIS

100-103

UNA MIRADA EN EL PAISATGE LA FALLA EMOCIONAL

ALBERT VILLARÓ (TEXT) // XAVIER LLONGUERAS (FOTOGRAFIA)

104-107

A PEU

EL PUIGLLANÇADA

JORDI-PAU CABALLERO (TEXT I FOTOGRAFIA)

LA SERRA DE TAÚS

MANEL FIGUERA (TEXT I FOTOGRAFIA)

MEMÒRIA FOTOGRÀFICA INAUGURACIONS OFICIALS

EROLA SIMON (RECERCA FOTOGRÀFICA)

conversa amb un mestre i divulgador de la Cerdanya. FA ANYS QUE S'HA JUBILAT, PERÒ EL RECORD DELS SEUS ALUMNES CAP AL MESTRE PERDURA. NO EN VA UN MILER DE CRIATURES DE L'ALTA CERDANYA, DELS QUALS MOLTS JA SÓN PARES, VAN ANAR A L'ESCOLA DE LA GUINGUETA D'IX, DE PALAU O D'ANGOSTRINA, I EL VAN TENIR DE DOCENT. BLANCHON HA FET DE LA CERDANYA EL SEU UNIVERS VITAL DES DEL DIA QUE S'HI VA ESTABLIR AMB 21 ANYS. HA ESTIMAT MOLT LA COMARCA COM A PERSONA, L'HA ESTUDIAT COM A HISTORIADOR, I L'HA EXPLICAT COM A DIVULGADOR.

CARLES PONT TEXT

XAVIER LLONGUERAS FOTOGRAFIA

Jean Luis Blanchon

Anar al poble de Palau sempre és un plaer per als sentits. Es troba al mig de la plana, però un xic encimbellat, i això permet tenir una de les millors vistes de la Cerdanya en el seu conjunt. La serra del Cadí, el Puigmal, la Tosa d'Alp i els grans cims del Pirineu més feréstec s'albiren majestuosos des d'aquest llogarret on hi habiten poc més de quatre-centes persones. Tot i ser pocs habitants hi ha moltes cases, sobretot de barcelonins que hi vénen a estiuajar. En aquest poble, conegut per la *xicolata*, hi va arribar en Jean Luis l'any 1962 a fer de mestre, i pràcticament ja no se n'ha mogut. Conversem en un despatx farcit de llibres i escrits que revelen que ens trobem davant d'un home encuriós per tot. En Jean Luis va aprendre català quan va arribar a la Cerdanya i el va anar perfeccionant gràcies als cursos per a

adults. Només el seu deix afrancesat delata que és nascut França endins.

—D'on sou fill?

—«De la Bigorra. Vaig néixer l'any 1941 a *Tarba*, però amb 21 anys em vaig establir a la Cerdanya i ja m'hi he quedat! El meu pare era ferroviari dels ferrocarrils francesos i el van destinar a *Tarba*, però era fill de Montpeller.»

—Com es deia?

—«Denis, i la mare, Emilienne. A casa érem cinc germans i només el salari del meu pare, que era una mica petit. Sempre he menjat, eh... No vam tenir problemes, però tampoc vam tenir luxes de cap mena. Era fill d'un funcionari

CARLES PONT. Bellver de Cerdanya, 1974. Periodista
XAVIER LLONGUERAS. Terrassa, 1963. Fotògraf

retrat de família Cal Nando d'Organyà. EL CAFÈ DE CAL NANDO ÉS UN REFERENT DE L'OCI I DE LA FESTA A ORGANYÀ I A LA COMARCA. SITUAT EN UN PUNT ESTRATÈGIC DE LA CARRETERA QUE PASSA PER LA VILA, CAL NANDO ÉS UN CAFÈ DE POBLE D'AQUELLS QUE SÓN MÉS QUE UN CAFÈ. AMPLI, ESPAIÓS, SEMPRE POBLAT, ACULL ELS PASSAVOLANTS QUE TRAVESSEN LA VALL DEL SEGRE EN DIRECCIÓ A ANDORRA O A BARCELONA I AIXOPLUGA, COM SI FOS UN CASINO DE POBLE, LA GENT DE LA CONTRADA QUE DISPOSA D'UNA ESTONA PER FER UN CAFÈ, JUGAR UNA PARTIDA DE CARTES, FER PETAR LA XERRADA, LLEGIR EL DIARI O PRENDRE UN VERMUT.

MARCEL FITÉ TEXT

PEP GRAELL FOTOGRAFIA

Una vida rere el taulell

«Els creadors de l'actual cafè», m'informa Dolors Rocamora, «van ser el meu pare, Ramon Rocamora, de cal Rocamora, i la meua mare, Ramona Sala, de cal Nando. Es van casar i van obrir el bar. Van agafar el cafè que fins aleshores portava en Planes. En aquell temps era més xic i ells ja li van donar les dimensions d'ara. Després hi va haver algunes coses de decoració que, és clar, van anar canviant amb el pas dels anys.»

Cal Nando, avui, destaca per tenir una sala gran, alta i espaiosa, amb dues sòlides columnes centrals. Des de dins del bar estant, a través d'un gran fines-

tral que s'obre a banda i banda de l'interior de la façana, veig la gent que seu a la terrassa sota la vela o transita per la vorera, tot i els ruixats intermitents que van caient. De tant en tant, passa algun cotxe per la carretera –s'escau que faig l'entrevista en un dia plujós i el trànsit és força inferior de l'habitual. A l'interior de l'establiment hi sobresurt un taulell espaiós situat, en forma d'angle recte, a la cantonada entrant pel costat de la carretera a mà esquerra, amb un extens repertori de les tapes de vermut que –com veurem més endavant– han donat

fama a la casa, i que se'ns mostren curiosament col·locades rere l'expositor de vidre. Els clients, en aquella hora encara indefinida del matí –som a dissabte i els dissabtes les hores d'una part del matí adquireixen uns valors subjectius i molt imprecisos– esmorzen, prenen pastes i cafès i algun cigaló. Els vermut, en tot cas, vindran una mica o una bona mica més tard. Les taules, una quinzena, encara són buides a l'espera pacient que arribi l'hora de jugar a cartes i s'omplin amb les clàssiques partides que hi duen a terme un bon estol de jugadors

MARCEL FITÉ. Coll de Nargó, 1949. Filòleg
PEP GRAELL. La Seu d'Urgell, 1975. Fotògraf

de botifarra. Jo sec –tot parlant amb els diversos membres de la família Nando, que es van rellevant segons que la feina els ho demani– en la zona on temps era temps s’hi havia fet ball. Unes antigues llotges, avui closes i integrades a l’actual decoració de l’establiment, encara ens en fan memòria.

Rere el sòlid taulell de cal Nando –que és com dir al capdavant del negoci– hi ha tota una família. La Dolors Rocamora Sala, filla d’Organyà, de 62 anys, i el seu home, en Pere Obiols Fité, de ca l’Anell del Cap de la Vall –Cabó–, de 63 anys. La seva filla, Ester

Obiols, nascuda fa 37 anys a Organyà i casada amb en Josep Capdevila, també d’Organyà. La seva altra filla, Maria Rosa Obiols, de 34 anys i filla també d’Organyà. L’Ester i en Josep, a més, tenen una filla de 8 anys, que es diu Alba, i un fill de 4, de nom Arnau.

«El meu germà, Ramon Rocamora, va treballar al cafè fins l’any 1975. Les Toskes –una discoteca de què parlaré més endavant– les va començar el pare, però el meu germà hi va treballar força temps. Després se’n va anar a Barcelona i jo em vaig quedar a Organyà. Aleshores em vaig anar fent càrrec de con-

tinuar el negoci», té molt d’interès a precisar la Dolors. «De fet, em vaig incorporar al bar després d’acabar els estudis, quan encara el portaven els meus pares.»

Organyà és terra de músics i, per tant, també és terra de balls i bons balladors. «Antigament es ballava al cafè de ca l’Oleguer. Cap als anys seixanta es va començar a fer aquí, a cal Nando», ens continua informant la Dolors, juntament amb les seves filles i altres membres de la família, que de tant en tant van i vénen en el tragí de la feina i aporten alguna dada o matisen alguna de-

D’esquerra a dreta, davant del taulell de cal Nando, la Maria Rosa Obiols, l’Ester Obiols, en Josep Capdevila, la Dolors Rocamora i en Pere Obiols. Els nens són l’Alba i l’Arnau Capdevila.

M3

Inauguració de l'escola nacional de Sant Joan de Berga, que heretava el nom de l'antic convent de Sant Joan, on va estar situada l'escola fins aleshores. La van inaugurar el governador civil de Barcelona, Tomás Pelayo Ros i l'alcalde de Berga, Joan Noguera, el 14 de juliol del 1971.

AUTOR: JOSEP DESEURES

PROCEDÈNCIA: FONS DESEURES, ARXIU COMARCAL DEL BERGUEDÀ

M4

Inauguració de les piscines municipals de Berga, el 10 de juliol de 1969, a càrrec de Joan Antoni Samaranch, aleshores Delegado Nacional de Deportes. Com es pot veure, l'acte va aixecar moltíssima expectació a la ciutat. Les piscines eren una innovació a muntanya.

AUTOR: JOSEP DESEURES

PROCEDÈNCIA: FONS DESEURES, ARXIU COMARCAL DEL BERGUEDÀ

DOSSIER

PASTORS I TRANSHUMÀNCIA

CARLES PONT > COORDINACIÓ

Volta-la per baix! [PÀG. 38]

CARLES PONT [Bellver de Cerdanya, 1974. Periodista]

Tot gira entorn de l'herba [PÀG. 40]

FERRAN MIRALLES [Barcelona, 1964. Llicenciat en Ciències Biològiques]

Una vida sobre la marxa [PÀG. 42]

MIQUEL SPA [Mataró, 1971. Periodista]

Camí de la plana [PÀG. 46]

MERITXELL PRAT [Bagà, 1988. Periodista]

Transhumància petita [PÀG. 50]

MARC MARTÍNEZ [Bellver, 1974. Treballador Social]

Les vaques baixaven del nord [PÀG. 54]

CARLES GASCÓN [La Seu d'Urgell, 1970. Historiador]

Carrerades, camins savis [PÀG. 58]

JORDI PASQUES I CANUT [Olina, 1964. Excursionista i escriptor]

Més ovelles que gent [PÀG. 62]

JOSEP NOGUERA [Avià, 1942. Historiador]

Un home jove en un ofici molt vell [PÀG. 64]

BENIGNE RAFART [Avià, 1954. Mestre de Primària]

A Llivia, bestiar sense passaport [PÀG. 67]

GUILLEM LLUCH [Barcelona, 1986. Periodista]

Collars i música d'esquelles [PÀG. 70]

QUIRZE GRIFELL [Berga, 1956. Professor de llengua catalana i literatura]

El cavall puja a muntanya [PÀG. 72]

ORIOL MERCADAL [Barcelona, 1963. Arqueòleg, paleoantropòleg i museòleg]

Barraques, orris i bordes [PÀG. 76]

VENTURA ALTARRIBA [Barcelona, 1966. Tècnic especialista forestal]

L'últim pastor de Moripol [PÀG. 80]

EVA TOMÀS GONFAUS [Gósol, 1986. Filòloga]

Altres reportatges: El Peret de les cabres, de la Seu / Miquel Cortés, pastor de Peramola
[PÀGINES 49 / 75]

JOAN AIXÀS OBIOLS / MARCEL FITÉ

En Miquel Porta Tomàs, de cal Gravat de Josa de Cadí, amb la seva esposa, la Maria Guitart, a Sant Genís de Palafolls (Maresme). Els pastors de Josa i Gósol feien transhumància inversa. El nen és en Joan Porta Guitart. Any 1950 o 1951.
PROCEDÈNCIA: Josep Porta.

Volta-la per baix!

Carles Pont > TEXT

Els concursos d'atura han fet populars els crits dels pastors als gossos per menar el ramat d'aquí cap allà. No fa tants anys, a les nostres comarques era corrent escoltar-los en camins, places i carrers de molts pobles. L'ordre anava acompanyada d'algun renec escadusser perquè el ca no complia la feina encomanda pel pastor. Fent un xic de memòria ho recordareu amb els noms dels gossos i tot: Quisso, perquè era més aviat petit; Moro, Negrita o Perla, pel color del seu pelatge; Linda, Xulo o Pinxo, per l'elegància i el caràcter... Avui, tot plegat ha canviat molt: ramats, gossos, noms i ordres, però això sí, l'ofici de pastor es resisteix a quedar retratat en un museu. La transhumància, en canvi, és una activitat que ja no és com antuvi, quan la dimensió quilomètrica dels desplaçaments del Pirineu a la terra baixa, i a l'inversa, requeria jorns sencers de paciència i cames. Ara, en l'àmbit de la nostra revista, molts pastors i vaquers fan una transhumància petita, cada juny pugen el bestiar cap a la muntanya del seu poble o del veí, i el condueixen cap a la plana al setembre o octubre per passar millor el tràngol que suposa la cruesa hivernal.

Els pagesos valoren planúries com el pla d'Anyella i la muntanya de Rus, on cada estiu es concentren milers d'ovelles, vaques i eugues que peixen l'herba tendra que rebrota en arribar el bon temps. Igualment, trobarem

desenes de caps de bestiar a la vall de la Llosa; al Moixeró i a Penyes Altes; a les Bulloses; a la Coma de Cernerres, a Josa; a la vall Gresolet; o a Prat Major, a Cornellana, entre molts altres indrets d'aglevats i prats alpins. Aquests grans dominis de pastura, els camins que hi condueixen i els drets històrics que els emparen, els coneix molt bé en Ferran Miralles. És per això que li vam demanar un article que condensés la història i l'esdevenir d'un costum tan secular com el viatge amb el ramat a la recerca de la millor herba per a cada estació de l'any. Per altra part, l'experiència del pastor Ernest Sitges ha servit a Miquel Spa per recompondre els viatges transhumants que fa poc més de deu anys feia per velles carrerades que travessaven ciutats com Berga, on fins i tot feia parar el trànsit. El mateix record conserva el Ramon Tomàs de Gisclareny, que, als seus 91 anys, ha fet memòria per explicar a la Meritxell Prat el recorregut que iniciava a la tardor, camí de l'Empordà, on trobava temps més benigne i herba tendra. L'ofici de pastor encara aguanta la modernitat. El Ricard Garcia de cal Negre, un jove pastor de Bagà, demostra cada dia amb el seu ramat que un dels oficis més vells de la humanitat es pot fer amb la mateixa passió que qualsevol altre.

De transhumàncies n'hi ha de molts tipus. A Bellver en fan una de ben curta amb el bestiar oví. Cap

al mes de juny pugen les vaques cap a la muntanya de l'Inglà i el coll del Pendís, com explica el Marc Martínez en el seu article. A l'Alt Urgell, en canvi, van voler millorar la producció lletera i el Ramon Canut va aventurar-se a comprar «belleses escandinaves», vaques que transhumaven de Dinamarca estant en vaixell o en tren, com explica amb pèls i senyals en Carles Gascón.

A Llivia tenen una peculiaritat: el bestiar per anar a la muntanya ha d'anar amb el «passaport a la boca». Com explica en Guillem Lluch, els drets que els lliviencs tenen a la muntanya de les Bulloses fa que cada any els animals pugin cap als prats alts creuant el territori francès. També a Cerdanya, l'Oriol Mercadal ha anat a Ger per parlar amb en Pere Comanges, que li ha detallat on són les millors pastures per als cavalls hispanobretons.

Les carrerades per on passaven els animals transhumants tenen una llarga història i un interès etnològic que coneix bé el Jordi Pasques. En el seu article trobareu els principals camins i rutes que anaven de nord a sud del país, especialment els de les valls del Segre i del

Llobregat. També amb perspectiva històrica, en Josep Noguera ha confegit un text de les pastures de Saldes i Maçaners, en el qual documenta la minva de l'activitat ramadera a l'Alt Berguedà.

Els pastors feien nit en barraques fetes generalment de pedra. En Ventura Altarriba ha conversat de cabanes, camins i penúries amb el Pere Torner, un pastor que cada estiu pujava de Vilafranca del Penedès a la vall de Llosa amb les seves ovelles. Precisament, tractant-se d'ovelles, ens semblava imprescindible fer referència a les esquelles i als collars. Hi ha fet una bona immersió en Quirze Grifell per explicar com són, on es fan i quins trets tenen els més característics.

Finalment, hem volgut singularitzar l'ofici de pastor amb dues persones més, en Marcel·lino Badia, conegut pels guardiolencs com el Moripol, i el Miquel Cortés de Peramola, dos pastors jubilats de l'ofici, però que coincideixen a dir que els ha fet «disfrutar» d'allò més. Confiam, doncs, que els lectors compartiu aquest gaudi de la majoria dels protagonistes d'aquest monogràfic amb el petit ramat d'articles que us hem seleccionat 🐏.

Dos pastors, els gossos i el ramat, una imatge d'una feina mil·lenària // PROCEDÈNCIA: Arxiu Foto Luigi.

Una vida sobre la marxa

L'ERNEST SITGES, DE BAGÀ, ÉS UN DELS ÚLTIMS REPRESENTANTS DE LA TRANSHUMÀNCIA: ÉS UN PASTOR QUE ES VA FER A ELL MATEIX, GRÀCIES AL MESTRATGE DEL PEP DE COMARODANA

Miquel Spa > TEXT // Juli Bover > FOTOGRAFIA

L'estil de vida del pastor transhumant es podria resumir amb una descripció de les poques coses que porta a sobre i els detalls de la ruta. Es tracta d'una vida solitària i austera que empeny el relat a la imatge bucòlica. Però a muntanya aquesta vida no en té res, de romàntica. És tan sols un sistema per adaptar-se al medi natural i als recursos que et dona. Una manera de sobreviure. Ernest Sitges, un dels pastors de referència del Berguedà, ens explica com era aquest estil de vida. El més bàsic per fer camí és una manta, una muda, els esclops i quelcom per menjar. També és bàsic tenir la ruta ben apresada i encarar amb fermesa jornades de vint

quilòmetres en dotze hores, amb tres parades per deixar reposar el ramat i, sobretot, molta feina. Efectivament, és un dia a dia ple de silenci, reflexió i solitud. Però la vida del pastor transhumant és molt més que aquesta postal bucòlica. És una cultura amb una llei pròpia basada en els camins ramaders, els drets de pas i els tractes ancestrals entre persones. El pastor nòmada no és, o no era, res més que el transmissor d'aquesta cultura que va ser la imperant fa poques dècades al nostre país i que suposava una manera de fer, de moure's entre les valls i de guanyar-se la vida. Una cultura de transmissió oral que agonitza i que resistirà tan sols fins que es retiri l'últim pastor.

El Pep de Comarodana. Sitges és un dels últims representants d'aquesta estirp. És, a més, un pastor fet a si mateix. Va néixer a Bagà el 1957 en una família que no era ramadera. De petit, però, va veure que el bestiar era el que l'omplia i la insistència a casa va empènyer la seva mare a regalar-li els primers dos xais. Després d'això, l'assistència a les fires i la cada vegada més estreta connexió amb el món ramader el van anar convertint en pastor. En aquesta etapa de formació hi va tenir un paper destacat en Pep de Comarodana, amb qui conserva orgu-

llós una foto que sempre té a mà: «Aquest home va ser un padrí per a mi. Sempre anava amb ell amb les cabres i les ovelles». A partir d'aquells dos primers xais i setanta cabres que va anar comprant va crear el seu primer ramat, que tenia en un corral llogat a Gironella. Fins que, amb 22 anys, va anar a la muntanya de Rus, entre el Berguedà i la Cerdanya, a fer d'ajudant de vaquer. Un aprenentatge que qualifica de molt dur, però que li va permetre l'any següent tornar-hi ja amb estatus de vaquer. El seu destí ja va estar marcat. Un carnet de l'administració d'aquella època sobre la propietat de tres cabres i vint ovelles testimoniava la seva adreça: transhumant.

Parlant amb en Sitges un s'adona que el caràcter del pastor transhumant té dues cares. D'una banda és humil davant la natura i se sotmet a l'honestetat del tracte fet entre ramaders o tractants de bestiar. Però de l'altra és inflexible amb el foraster que no li respecta els drets ancestrals dels ramats. El pastor és l'últim vestigi d'una antiga manera d'entendre el país, travessat del Pirineu al mar per camins ramaders que tan sols constaven a la memòria de les generacions. En base a aquests mapes, els pastors creuaven les comarques a la recerca de les pastures adients sabent els punts de pas i els racons a què tenien dret en cada població per aturar-se. L'Ernest Sitges els reclama com aquell a qui li volen prendre quelcom seu: «Ep,

El Pep de Comarodana amb l'Ernest Sitges, el més alt dels quatre nens // PROCEDÈNCIA: Arxiu Ernest Sitges. REPRODUCCIÓ: Juli Bover.

hi ha camins ramaders, carreres i corriols, i cada camí té 60 metres d'ús per banda i banda encara que hi hagi enciams... també hi ha llocs per a les dormides i per a les parades, *retorades*, on t'hi podies estar tres dies, i *retorades* de recapta, que servien als pastors per anar a buscar subministres... és clar que ara tot està ple de cases i jardins, però si hi hem de passar, hi passem, perquè això ve de molts segles».

D'acord amb aquests principis i seguit de les seves conviccions, Sitges va protagonitzar l'any 2001 un acte reivindicatiu fent passar el ramat pel carrer Major de Berga. El pastor de Guardiola encara reivindica que a Berga «hi ha quatre camins, el camí ral de Cardona, el camí de l'estany de Peguera, el de Saldes i el camí de Berga; a la plaça de la Creu s'hi uneixen tres». La memòria ramadera afirma que per aquests camins hi passen constantment ramats en direcció a la plana i que fins i tot de la Cerdanya

havien baixat ramats de 4.000 ovelles. Al Berguedà, pels volts de Santes Creus, s'hi acumulaven ramats en trànsit del Vallès cap al Pirineu. Eren ramats de dos i tres mil ovelles que se succeïen un darrere l'altre. El pas d'aquestes enormes concentracions de bestiar estaven regulats per aquesta norma que reivindiquen els últims pastors.

En un altre d'aquests episodis reivindicatius, Sitges també va fer passar un ramat de 300 ovelles per la Rodonella de Cercs en plena operació tornada de trànsit del pont de la Puríssima. El pastor va deixar clar als Mossos d'Esquadra que ell faria ús del seu dret de pas pel camí ral, amb la seva col·laboració o sense. Els agents es van veure obligats a regular els vehicles per deixar passar el bestiar: «Els Mossos em van preguntar si sabia que hi havia quinze quilòmetres de cua i jo els vaig respondre que eren els seus quinze i els tres més que m'havien de cedir a mi, els vaig avisar

que jo agafaria tota la carretera i quinze metres per banda. Al final ens vam entendre i vam anar aturant els cotxes fent passar el ramat... els conductors cridaven: 'Què passa?' I jo els responia: 'Avui passo jo, home!'... És la nostra llei i ens l'han de respectar.»

Transmissors d'una cultura oral. Lluny de la imatge més romàntica del pastor, la seva jornada laboral en l'època de la transhumància era de «feina i més feina» insisteix el pastor de Bagà, que ara viu a la Pobla de Lillet. Si havia d'estar-se molts dies a la muntanya, s'instal·lava en una cabana, on calia viure el dia a dia amb allò que tenia més a tocar: «comprava pans de tres quilos i els posava en una bossa, també tenia un sac de patates, un de cebes i molta cansalada, que era la meva preferida; la carn que hi pujava la fregia i així es conservava bé».

A la cabana no hi havia llum i s'il·luminava amb un quinqué, però de totes

L'Ernest Sitges, amb el ramat i els dos gossos, als prats de sota els Carbonells, a la Pobla de Lillet.

Camí de la plana

TRES PASTORS DE BAGÀ I GISCLARENY RECORDEN COM FEIEN LA TRANSHUMÀNCIA: DEIXAVEN LES MUNTANYES A PRINCIPI DE TARDOR PER BUSCAR ALIMENT A LA TERRA BAIXA

Meritxell Prat > TEXT // Juli Bover > FOTOGRAFIA

L'activitat ramadera ha estat una de les tradicions més arrelades del país. No és estrany trobar topònims que recorden l'ofici de pastor o petits indicadors que eviten que l'activitat caigui en l'oblit, com les roques blanques que marquen l'antic camí ramader. Una terra on la climatologia ha condicionat sempre l'activitat. Un país mediterrani on enlloc no hi ha herba durant tot l'any per assegurar l'alimentació dels ramats, per tant, forçosament, la ramaderia ha hagut de ser transhumant i seguir l'herba allà on se'n podia trobar: a l'estiu a la muntanya i a l'hivern a la plana. Els orígens de la transhumància són llunyans. Cal buscar-los als segles X i XI, quan els monestirs, mitjançant donacions i privilegis, obtenien dels senyors feudals el dret de pas entre la plana i els Pirineus. Unes rutes que amb el temps es van anar consolidant i formant una xarxa de camins ramaders. Avui, però, l'activitat ha anat molt de baixa. De pastors en queden pocs i la transhumància és pràcticament inexistent. Així, són només alguns padrins els que recorden els seus anys de joventut en què les necessitats dels animals marcaven el seu calendari i els portaven a peu de nord a sud del territori català.

El mes de setembre era moment que els ramats comencessin a abandonar les muntanyes. Normalment pels volts de Sant Miquel –29 de setembre–, però les dates podien variar en funció

de si l'herba s'acabava abans o després o del lloc on eren els pastors, ja que els provinents de la plana marxaven abans; en canvi, els de muntanya, esperaven més. Arribava l'hora de triar el bestiar de cada casa, comptar-lo i baixar-lo cap als pobles més propers. Pocs dies després, els ramats transhumants començaven el camí cap a la plana. «A principis de novembre, pels volts de Tots Sants, marxàvem cap a Espolla i ens hi estàvem fins al maig». Qui ho explica és Ramon Tomàs, de Gisclareny. Amb 91 anys encara recorda els viatges que feia acompanyat de les ovelles, durant uns deu dies, quan tenia 24 anys. En total, 500 ovelles i dos pastors, a més dels gossos per ajudar-los amb el ramat. «Marxàvem per la Pobla de Lillet, travessàvem pel coll de Merolla i anàvem cap a Castellfollit de la Roca, Besalú i fins a Espolla». Allí s'estaven en una casa pagant sis pessetes al dia. Va fer la transhumància durant set hiverns i assegura que a la masia que els acollien, que tenia molta vinya i oliveres, «ens hi sentíem com a casa.»

El recorregut, però, no sempre era senzill. «A vegades ens naixien xais pel camí i els havíem de dur a coll». No era estrany, doncs, veure passar pastors carregats de xais a les espatlles o sota el braç, mentre no aprenien a caminar. El Ramon fa memòria acompanyat del Santiago Corominas, fill de cal Tasconet, també de Gisclareny. Fa més de 30

anys que viu a Terrassa, tot i així, la seva joventut també va estar marcada per la transhumància. Va començar amb tan sols 16 anys. «El Ramon era més bon pastor que jo. A vegades jo m'adormia i sort d'ell que vigilava el ramat perquè no s'escapés», bromeja. El ramat del Santiago, però, no viatjava cap a l'Empordà. Ell el portava cap a Tarragona, concretament a Vilanova de Prades: «De Gisclareny baixàvem a Bagà, anàvem cap a la Rodonella, cap a la Vallan, Bellmunt i avall, fins arribar a Vilanova de Prades. Allà hi teníem un tros llogat i era on portàvem el bestiar». Mentre fa memòria de la ruta, també recorda algunes de les anècdotes curioses que els deixava el camí: «En recordo una del lloc pel qual passàvem, cal Cases. Hi solíem passar la nit i ens donaven sopar. S'hi menjava molt bé, però encara que no volguéssim, havíem de resar el rosari abans de sopar. I algun cop, aprofitant que érem allà, ens feien espel·lofar blat de moro!»

Entrebancs del camí. Entre un i l'altre, ajuden a fer-se una idea de les penúries que podien passar en aquells anys mentre traslladaven les ovelles. «No es troba a faltar, era molt dur», comenta el Ramon. Per fer via, a vegades els acompanyava una euga que carregava les pertinences que portaven. «Tardàvem 15 o 16 dies a arribar i allà llogàvem una casa per estar-nos-hi», explica el Santiago. Mentre feien camí, intentaven

A dalt, l'Esteve Pérez pasturant amb el ramat. A baix, el mateix Esteve –segon per l'esquerra– amb el Pere Gresa –el Perico Cucharon– i el Josep Tomàs –el Pei–, amb les ovelles a coll de Pal // PROCEDÈNCIA: Esteve Pérez.

trobar sempre algun lloc on passar les nits, però adverteix: «Si no arribaves, potser passaves la nit a sota un pi, dormint amb el ramat. L'endemà et llevaves i trobaves tota la manta gebrada! O si plovia, doncs anaves moll tot el camí». Si tenien la sort de fer parada en alguna casa, els donaven alguna cosa a canvi que els deixessin pasturar. Per exemple, un formatge. Eren molts dies fora de casa, però no marxaven gaire carregats per facilitar la caminada. «Portàvem una muda o dues, i per rentar-te, a vegades ho feies en una font o en un rec, aprofitant les parades.»

De dificultats n'hi havia, però diuen que de por no en passaven mai. «Por de què? No, no en teníem», assegura el Santiago. En canvi, però, recorda perfectament alguna de les incidències que els podien complicar la marxa i alhora, perjudicar-los econòmicament. «Una vegada se'ns van morir 300 ovelles de cop, a Montagut, prop de Lleida. No estava previst i va caure una nevada molt grossa, al menys tres o quatre pams, i els animals es van morir de fred. Vam haver d'enterrar-los fent una rasa.»

L'Esteve Pérez havia fet tota la vida de pastor. Nascut a Almeria, des de petit es va avesar a cuidar el bestiar. «A casa teníem cabres i ovelles», recorda. Així, quan fa més de 50 anys va arribar a Bagà, va optar per continuar amb el seu ofici. «Primer guardava les ovelles de cal Negre i més endavant, de mica en mica, vaig anar comprant ovelles fins que vaig tenir el meu ramat. Havia arribat a tenir quasi 800 ovelles», explica. Els estius els passava a les pastures de coll de Pal, i malgrat que assegura que era una feina que li agradava, era molt dur. «A vegades hi havia tempestes, queia pedra i tu estaves al ras.»

A l'hivern, com el Santiago, agafava el ramat i el portava cap a les terres de Tarragona, en el seu cas, fins a Constantí. Tot i que sempre va fer de

Transhumància petita

EL JAUME CAROL I EL JOSEP PUIG DE BELLVER RECORDEN COM ELS PAGESOS DEL POBLE PUJAVEN A L'ESTIU VAQUES, 'EGUES' I OVELLES CAP A MUNTANYA

Marc Martínez > TEXT // Xavier Llongueras > FOTOGRAFIA

«*Neu etivocat*: la muntanya de Bellver! No digueu pas la muntanya de l'Inglà!», diu enèrgicament el Jaume Carol, conegut per tothom com el Peritxe, quan li insistim que ens faci cinc cèntims de com pujaven, anys enrere, el bestiar cap aquest indret. L'entrevistador, i molta gent de Bellver, sempre l'ha anomenat així: muntanya de l'Inglà. Pel que sembla és un error que cal corregir; per tant, a partir d'ara: muntanya de Bellver.

Aquesta està ubicada a la part baga del terme municipal i, perquè ens entenguem, dividida per una vall anomenada, ara sí, la vall de l'Inglà, que al mateix temps pren el nom d'un nucli urbà

del qual avui només queden els vestigis de les bases dels murs de les cases. Els nostres protagonistes, però, hi havien arribat a conèixer «més de 30 cases!»

En Jaume Carol Canal, veí de Bellver i nascut l'any 1930 a cal Peritxe de Bor, des dels inicis dels anys 50 ha pujat el bestiar de casa seva a la muntanya de Bellver. «Això ve de lluny, el meu pare ja les pujava, les vaques», explica el Jaume, que sempre ha fet de pagès. Avui alguns dels seus fills encara en fan. «Les pujàvem des de primers de juny i fins als volts de Sant Miquel» —el 29 de setembre—, diu, alhora que anomena una infinitat de passos i llocs clau d'aquesta

muntanya que s'han anat mantenint al llarg del temps. Ens parla de quan des de ben petit marxava a les cinc del matí a veure el bestiar. Dóna el nom d'un munt de llocs que eren referències clau, ja fos on hi havia passos, barraques, colls, abeuradors... El nombre d'indrets és interminable, són noms de lloc que han passat de generació en generació: el forat de les Gralles, la devesa del Domingo, prat Sobirà, les Tirallongues, el coll de Vimboca, el coll del Pendís, el de la Moixa, l'Artic... Només de sentir-los anomenar hom pot imaginar-se el fart de caminar que es feien per anar a veure el bestiar, i sempre en una única

El Josep Puig i el Jaume Carol, amb algunes de les fotos que guarden dels anys en què pujaven les vaques a muntanya.

jornada: «Sortíem de bon matí amb el meu pare, quan es començava a fer de dia paràvem, ens assèiem i ell es *liava* una cigarreta. Després ja podíem continuar, parar per esmorzar i així anar fent, anar mirant el bestiar». A Bellver tothom sap que el Jaume segurament és una de les persones que més coneix la muntanya de Bellver i ell, amb el Josep Puig, deuen ser dels veïns del poble que la tenen més apamada.

El Josep Puig Juvé, de cal Carreter de Bellver, va néixer l'any 1923 i de ben petit, igual que el Jaume, hi havia pujat el bestiar: «Primer calia demanar permís a l'Ajuntament i pagar el que corresponia segons el nombre de bestiar que portaves; després, pujàvem les vaques amunt i allà ja les deixàvem al vaquer que havíem llogat, li donàvem compte dels caps que li portàvem i *llavones* ell, més o menys, s'ho apuntava». Així, doncs, el vaquer era la persona que havia de passar tot el temps amb el bestiar. «Tothom tenia

el seu i a *lo* primer dormien i vivien en alguna de les barraques que hi havia per la muntanya, però més endavant ja anaven a dormir al poble, perquè s'havien comprat alguna moto o fins i tot alguna bicicleta», diu el Josep.

El vaquer s'encarregava que el bestiar estigués controlat: «Ell les *apretava* més o menys i les feia córrer per totes aquests muntanyes per poder apurar-les bé i atipar-se. Recordo algun vaquer que s'empenyava, perquè alguna de valenta es posava al mig de les demés i no les deixava passar», diu el Jaume.

Vaques i 'egues'. Però no només portaven vaques, les eugues també tenien el seu protagonisme per aquestes muntanyes. «Jo havia anat a menar a les *egues* a els Angles, i fins i tot a la Molina, on ara hi ha les pistes d'esquí», recorda el Josep. També ens fa saber que el vaquer tenia la feina de gestionar correctament les pastures disponibles de

forma ordenada entre vaques i eugues. Això volia dir que primer passava la vaca i després l'euga. «La vaca dalla l'herba, necessita que sigui més alta perquè la dalla amb la llengua, en canvi l'*ega* ho fa amb les dents i pot apurar més el terra», explica.

Pel que fa les eugues, en Jaume en té una de bona: «L'any que vam arribar de Bor a Bellver vam haver de comprar bestiar. Vam comprar unes *egues*, i el meu pare va voler portar-les fins a la muntanya de Lles perquè sempre havien anat allà dalt. Jo, el segon any, li vaig dir que fins a Lles n'hi havia un fart i que si volia tornar-hi jo no en volia saber pas res. I les vam portar a la muntanya de Bellver, però tothom ens deia: 'Ai pobres *egues*, les matareu si les canvieu de muntanya'. I saps què va passar? Que van baixar tan fartes com sempre!». De fet, la muntanya de Bellver és a una distància relativament propera del poble i en dues hores a peu els ramaders ja s'hi poden plantar

El Josep Puig, a l'esquerra, acompanyat del vaquer Isidre Munt, a la vall de l'Inglà.

PROCEDÈNCIA: Arxiu Josep Puig.

Un home jove en un ofici molt vell

«LA SOLITUD ÉS UN ESTAT: TE'N SENTS, NO N'ESTÀS», DIU EN RICARD GARCIA, UN PASTOR DE BAGÀ QUE DES DE BEN PETIT JA TENIA CLAR QUE VOLIA FER AQUESTA FEINA

Benigne Rafart > TEXT // Ramon Vilalta > FOTOGRAFIA

El Ricard Garcia Canal té 37 anys. Com que fa visites, sap perfectament la rutina de quedar amb la gent. «A les 9 a Bagà, allà on vulguis. Em telefonis i ja et passaré a buscar». L'espero davant les oficines del Parc Natural del Cadí-Moixeró, sobre el safareig. Contemplo els horts. Surten dues dones de la residència Salarich-Calderer. Els moments passen suaument. Tinc el privilegi d'haver quedat amb un home jove que va escollir un dels oficis més

vells de la humanitat, espero el pastor Ricard de cal Negre, o *Negro*, segons qui ho pronuncii.

Amb els dos cotxes enfilem cap a coll de Pal. La creu de la Pinya, els trencalls de Gréixer, de l'Hospitalet de Roca-sança, del refugi de Rebot, del mirador dels Orris, del xalet de la Diputació i ja som a coll de Pal. La carretera serpenteja la muntanya i en alguns trams la contemplació del paisatge cap avall produeix un respir d'amplitud i

un polsim de vertigen. Deixem el meu cotxe vora la carretera i, amb el seu, agafant el primer trencall a l'esquerra, fem el quilòmetre i mig que ens separa de la Pleta.

Fa un dia plujós, els núvols ens amaguen el paisatge. Ja som a la Pleta. «En diem la Pleta de Bagà, però de fet això és un corral; la pleta és un tancat a l'aire lliure». El bestiar està tancat a dins i de moment el temps sembla que no és gaire propici per treure'l. Entrem a

En Ricard Canal, amb el seu gos vigilant el ramat.

l'habitació del pastor. Un llit, una taula, un foc a terra. Encén uns *tibossos* de pi; quan s'han convertit en brases, hi torra unes llesques de pa, hi freguem l'all i les amanim amb oli. Després cou unes peces de carn de xai. Esmorzem dins aquest habitacle del pastor.

Una vocació molt clara. El Ricard ha tingut clar que volia ser pastor des de gairebé tota la vida. «Vaig començar a fer-ne directament als 14 anys. Abans, des de petit petit, ja acompanyava el pare els dissabtes i festes. Estudiava al col·legi Galceran de Pinós de Bagà, i quan tenia un examen el dilluns me n'emportava els apunts amb el ramat. De sempre havia tingut clar que volia ser pastor. No ho veia una cosa diferent: era el que sempre havia vist a casa. Per a mi només era continuar. He tingut el privilegi de poder fer allò que he volgut des de petit, he pogut continuar la feina del pare i l'avi i donar-li un enfocament diferent. Els pares volien que anés a estudiar a Berga. Jo els vaig dir: 'Si insistiu, aniré a Berga, marxaré amb l'auto-car, però si estudio o no, ja ho veurem'. Jo ja sabia què comportava la feina de pastor, que és molt lligada, s'hi ha de ser els 365 dies de l'any, sense caps de setmana, nòmina, vacances...»

A fora de la pleta comença a ploure i la gossa, la Nineta, que fins ara havia romàs a fora, entra. «Jau aquí!» És una gossa molt *carinyosa*, el Ricard diu que funciona molt bé per al ramat. És una aristòcrata canina: viu a casa amb els seus amos. El Ricard m'explica a grans trets el funcionament de l'explo-tació familiar. «A casa fem tot el cercle, començant per la recollida de l'herba als camps, el ramat, engreixem els xais, fem el sacrifici i la venda al detall. Venem la carn al detall al client a través de la botiga, la carnisseria cal Negre, del carrer Raval de Bagà, o a través de la pàgina d'internet [\[moixero.com\]\(http://moixero.com\). El producte, el portem fresc a domicili per mitjà de transport frigorífic. Ja sé que no puc competir amb el preu que pot oferir un supermercat, però ells no poden competir amb mi en qualitat.»](http://www.carndelcadi</p></div><div data-bbox=)

El sobrenom familiar i de la carnisseria, cal Negre, li ve de l'avi. «Els meus avis materns es deien Ramon i Maria. Quan era petit, l'avi es va cremar la cara jugant amb pólvora, li van quedar crostes a la cara i la canalla li deien el Negre. Abans era habitual que a les cases hi hagués pólvora, perquè la feien servir per a la caça i per encendre el foc. Els avis paterns eren de Múrcia i Albacete, però el meu pare, Lluís, ja va néixer a Fígols. Va fer de miner fins que es va casar amb la meua mare, la Candideta de cal Negre, i va començar a treballar a casa del sogre. El meu germà, Lluís, que té cinc anys més que jo, es cuida dels camps. Són prats i cultiu d'alfals; l'herba es recull a l'estiu per poder-ne tenir a l'hivern. Fem com les formigues. A més dels camps, ell es cuida de la botiga, i jo, del bestiar.»

Davant d'un ramat, els profans veiem molts caps de bestiar, tots iguals, només els diferencia la mida, o sigui, l'edat. El Ricard me n'explica la composició amb unes frases exactes. «L'ovella és la femella, i el marrà, el mascle. Els xais són els fills, siguin mascles o femelles. Se sacrifiquen quan tenen cap a 4 mesos i mig, pesen 10 o 12 quilos». Li dic que això de sacrificar aquests animals tan pacífics... «Ja saps quina és la finalitat de l'animal. Les ovelles te les arribes a apreciar, però un ramat és com una societat: hi ha uns animals més adults que moriran». Posats en aquest tema, li demano la seva opinió sobre la caça. «No m'agrada, tot i que és necessària per al control dels animals», sentència en Ricard.

Semblen totes iguals, dèiem, però el pastor té ben clar que això no és cert. «Una de les feines del pastor és conèixer totes les ovelles del seu ramat. Tens una cria i has de saber quina és la seva mare, per si no ha mamat. Semblen totes iguals, però són diferents. A l'època de cria, jo et puc dir quina és la mare de cada xai». Hom es pregunta a veure quin mecanisme deu tenir el pastor per recordar tantes fesomies aparentment iguals. «D'això se n'aprèn creixent amb el ramat, que t'agradi i passant-hi moltes hores». Li demano de quina raça són les seves ovelles. «Les meves són de raça ripollesa, que té una de les millors carns, però la mare deixa de fer llet quan li prens el xai, de manera que no és apta per a munyir, com la manxega i altres, que en segueixen fent.»

Quan el Ricard puja de Bagà amb el ramat, ho fa pel camí ramader de tota la vida. «Si hi han pujat sempre, pujarien soles: Bagà, Paller de Dalt, la canal Mola, la pleta de canal Mola –un prat a sobre la carretera–, plan Bagà, la Varita –antiga mina d'aquest mineral–, el roc Canels, Comafloriu i, per coll de Pal, a la Pleta. Se surt a les 7 del matí i, deixant-les parar a pasturar, s'arriba cap a les 5 de la tarda.»

La rutina de treure el ramat és la mateixa cada dia. A una hora determinada, entre les 11 i les 12 del migdia, sortida amb el ramat cap a les pastures, a Comafloriu. La tornada és cap a les 10 del vespre, a l'estiu, i a la tardor, abans. El Ricard recorda que a Bagà hi havia hagut 6 o 7 ramats. Amb els anys han anat desapareixent tots i només queda ell. «A l'estiu pasturo a coll de Pal; a l'hivern, a les pastures del poble. A coll de Pal fa uns 14 anys que hi pujo. Des de fa uns 10 anys només hi ha el meu ramat; abans n'hi

El cavall puja a muntanya

L'AMUNTANYAMENT DELS CAVALLS HISPANOBRETONS ÉS AL JUNY I PER SANT MIQUEL, TORNEN A LA PLANA; A GER ELS DEIXEN A LA CABANELLA I PUGEN FINS A LA FEIXA, PRAT CONDAL O MALNIU

Oriol Mercadal > TEXT

A la Cerdanya, els cavalls fa almenys uns deu milions d'anys que hi són presents, així ho palesen les restes d'*Hipparion* fossilitzades a les mines de lignit, com les de Sanavastre. Més recentment, uns dels primers humans arribats a la nostra contrada fa uns 15.000 anys, els paleolítics de Montlleó, també en caçaren de cavalls salvatges. I la transhumància vertical, que implica el desplaçament de ramats domesticats de la plana a l'alta muntanya i a l'inrevés, sabem que ja es practicava fa alguns mil·lennis. Des del segle IV aC, el paper que jugà el cavall en la societat *ceretano-ibèrica* sabem que fou rellevant, i exemple d'això és un petit cap de terra cuita trobat a *lo Lladre* –Llo–. També els romans li atorgaren una gran importància, i una evidència és la incineració d'una dona acompanyada, en el seu aixovar funerari, de dues peces –un mos i una serreta– pertanyents al guarniment d'un cavall. Com diu Rosa Serra, a la Catalunya medieval el cavall fou un animal de luxe. D'una banda, la seva escassetat i l'alt preu que se'n pagava s'explica perquè l'ase i la somera esdevingueren insubstituïbles, i de l'altra perquè només es criava a la Cerdanya, Andorra i el Pallars Sobirà. Reflex d'això és que als comtats catalans s'arribà a pagar fins a 1.000 sous per un animal, atès l'excés d'una demanda impossible de satisfer. Fou en aquest moment quan els grans monestirs pirinencs i prepirlinencs aprofitaren per enriquir-se amb la seva cria

a les àmplies pastures muntanyenques, això sí, degudament marcats a ferro roent per tal d'evitar conflictes de propietat. Com a exemple proper tenim el dels monjos templers de la comanda de Puig-reig –de la que en depenia la Cerdanya–, guerrers i cavallers per excel·lència, que controlaven els seus dominis cerdans. Al llarg de l'edat moderna i fins a l'inici del segle XX, els cavalls i les mules cerdans seguien sent molt preuats, tant al territori català com a València, l'Aragó i Castella. I és que, tradicionalment, a part d'animals de bast, la Cerdanya els fornien bèsties d'artilleria i de tir, així com també eugassers.

Neix la raça hispanobretona. No obstant, el veritable salt qualitatiu pel que fa al cavall de treball i, molt després, a l'emprat pel consum, no s'experimentaria fins la introducció de la raça hispanobretona. La raça –escrivia Pere-Miquel Parés– té el seu origen en els creuaments que en el segle XIX els ramaders van començar a fer amb sementals de gran categoria procedents de la Bretanya francesa. I com que la rendibilitat de la cria cavallina fou tan alta, hom va començar a importar animals. Així, a la primera meitat del segle XX els equins de tir eren imprescindibles per a la realització de les tasques del camp i del bosc, atès que hom requeria una potència i envergadura que no tenien els cavalls hispans. I això portà a la

introducció de sementals de races més pesades. Destinats a l'artilleria i el treball agrícola es van creuar les eugues del país amb els importats i imponents *comtois*, belgues, ardenesos, bolonyesos, perxerons i bretons. No obstant, a la Cerdanya fou el bretó el que aconseguí adaptar-se òptimament a les dures condicions climàtiques i a l'escassetat d'aliments en determinades èpoques de l'any. I aleshores, es va utilitzar com a encreuament per millorar les races autòctones del Pirineu, de la cornisa Cantàbrica i de les muntanyes de Castella i Lleó. Resultat d'això naixia la raça hispanobretona –o el bretó cerdà, com també se'l va denominar localment dècades després–, el cavall de tir de majors dimensions de la península Ibèrica.

En Pere Comangés, de Ger, explica: «Amb l'actual denominació de cavall pirinenc català una mica hi són tots barrejats, tot i predominar l'ascendent bretó». I li sap greu que «els lleonesos ens hagin passat al davant amb el nom de l'hispanobretó, quan van ser ells els que venien a la Cerdanya a comprar-nos els animals.»

El 1926, a la comarca, hi havien censats 3.700 caps d'aquesta raça i a la dècada de 1930, sobretot a la part oriental de la comarca, la cria del cavall seguia resultant vital per a l'economia pagesívola. Tanmateix, la seva explotació assolí el seu clímax a mitjan de la dècada de 1950, però de seguida la mecanització

A dalt, el Pere Comangés, amb un cavall i el gos // FOTO: Emili Giménez. A baix, un ramat d'eugues i cavalls, a l'estiu, pasturant a Gespetar, al municipi de Ger // FOTO: Oriol Mercadal.

del camp ocasionaria una ràpida i forta davallada del rossam, ben bé del 70 o 80% del total de caps. En l'actualitat, el darrer cens de l'Institut d'Estadística de Catalunya de l'any 2009 atorgava 2.163 caps a la part espanyola de la comarca.

Cap a muntanya. En Pere Comangés Muntaner, el Peret Cassi—o de cal Cassi—, com el coneix tothom, amb només nou anys i per qüestions familiars es va veure obligat a fer de vailet. Més de mig segle després i amb un cert benestar guanyat a pols, traspua en el seu discurs la saviesa adquirida amb el pas dels anys. I nosaltres ho ben aprofitem perquè ens expliqui la seva llarga experiència en el triscar amb el cavall hispanobretó.

«D'amuntanyar-los es fa sobretot amb els joves, és a dir els pollins amb la mare més els *sobranys* i *sobranyes*, que són els pollins ja desmamats, de l'any anterior. Les eugues es pujaven a muntanya entre el primer i el deu de juny, tot i que cada poble ho feia una mica a la seva manera. Per exemple, a la muntanya del Pimorent, d'ambient més fred, els de la Tor i Portè no hi feien cap fins a la meitat de mes.»

Ara hi puja tota l'*egassada*: les mares amb els seus pollins —del que se'n diu mare amb *arrastre*—, els *sobranys* i les *sobranyes* —cavalls d'entre un any i un i mig—, els terçons i les terçones —de dos a dos i mig o tres anys— i un semental, «perquè normalment si n'hi havia més d'un, es barallen entre ells.»

Les pastures cerdanes solen estar compreses entre els 1.500 metres i els mateixos cims de les nostres muntanyes, de prop de 3.000 m, de manera que l'alimentació dels cavalls a l'alta muntanya està basada en la pastura dels prats alpins naturals. Però la pujada no es fa de cop, sinó que és progressiva: en un primer moment es menen a un estatge baix, a la muntanya mitjana —a Ger, per exemple, es porten a Cabanella— i pos-

L'últim pastor de Moripol

EN MARCEL·LINO BADIA DES DE BEN JOVE VA FER DE PASTOR; LA SEVA FAMÍLIA, ELS PATLLONS, VA SER UNA DE LES ÚLTIMES QUE VA VIURE AL POBLE DE MORIPOL

Eva Tomàs i Gonfaus > TEXT // Juli Bover > FOTOGRAFIA

Marcel·lino Badia i Capdevila és conegut pels guardiolencs com el Moripol, i quan vivia al poble de Moripol era conegut com el Patlló de Moripol. El Marcel·lino va néixer el 23 de novembre de l'any 1938 a cal Puig de Moripol. Actualment viu a les Cases Noves del Collet. S'hi va traslladar amb la seva família quan van marxar de Moripol fa més de 35 anys, i, de fet, no se n'hi ha mogut mai més. També va ser llavors quan va deixar el món del ramat, un món que no s'oblida.

El testimoni del Marcel·lino és important, sobretot, per la seva experiència de joventut lligada al ramat, però també perquè la seva família, els Patllons, va ser una de les últimes que va viure en aquest poble quan hi havia vida humana diàriament

La vida del Marcel·lino ha estat sempre lligada al ramat i al Berguedà, de

fet, gairebé mai no se n'ha mogut. El nom de Patlló ve del seu pare. El pare del Marcel·lino era fill de cal Patlló, una casa que està entre cal Xixa i cal Farrús, a Feners –Saldes–, d'aquí ve el nom dels Patllons de Moripol. La seva mare, en canvi, era de la Perera de Guixers.

De Tots Sants fins a Sant Isidre. La vida a Moripol era com la de qualsevol poble de la zona. «A Moripol vivíem del bestiar, ovelles, vaques. Fins i tot, teníem cases arrendades a Bonner», diu. Durant molts anys, el Marcel·lino, com altres joves, anava «allà on fos», a Terrassa, a Tordera, al Vendrell i més tard a Prats de Lluçanès a portar el bestiar. Com que no podien guardar el bestiar a les granges havien d'anar a zones més càlides. «Amb les nevades de l'hivern el bestiar s'hagués mort. No

tenien *puesto*. Nosaltres patíem molt». La temporada anava des de Tots Sants fins a Sant Isidre. Un company de viatge del Marcel·lino era el Bonnarès, «de Bonner i curandero». Quan una ovel·la menjava rodó, un arbust que els hi feia mal, deia «Rodó, rodó, no facis mal a cap cap d'aquest ramat, sinó et tallaré el cap.»

Ell i el seu germà de ben petits ajudaven a casa, guardaven el bestiar, arplegaven l'herba, anaven a segar; totes les feines que es feien a una casa de pagès. El Marcel·lino diu: «En tota la meua vida he anat un mes a col·legi, però bé me n'he sortit». Va ser quan tenia 17 anys, a Gisclareny. El seu pare tenia una germana que hi vivia, però aviat en va haver de marxar perquè «a casa tenien feina». Durant uns anys anaven «a conferència» al vespre, a l'Espà. Ell i el seu germà anaven de Moripol a l'Espà a peu, hi tenien una hora o més. Allà s'ajuntaven amb sis o set nens més. Tenien dues mestres, una d'elles era d'Olesa.

El seu pare, de ben jove, se n'anà a fer de masover a una casa de Gósol, però al cap d'uns anys es traslladà amb els seus pares, els padrins, la seva dona i els fills a Moripol. Allà, la parella va cuidar els padrins fins a la mort, i també van fer créixer el Marcel·lino i el seu germà petit, el Joan Badia Capdevila, amb qui es por-

El Moripol amb el ramat, al seu pas per Guardiola, un dia d'hivern.
PROCEDÈNCIA: Marcel·lino Badia.

ten 3 anys. El Joan ja fa anys que s'està a Berga, es va casar amb una noia de la Pobla i van tenir un fill, el Joan, que ara té 23 anys.

El Marcel·lino va marxar de Moripol fa 35 anys, quan en tenia 40, amb el seu germà i la seva mare; el seu pare va morir anys abans. El proper destí va ser on encara viu avui, les Cases Noves del Collet. Allà hi vivien sobretot miners de Carbones de Berga. Va ser aleshores quan va deixar el món de la pastura i el ramat. El seu germà se'n va anar a treballar, primer a una de les mines de Vallcebre i més tard a les de Fígols. El Marcel·lino va estar dos anys treballant a una fàbrica tèxtil de la Pobla de Lillet. «Allà hi estava molt bé, tot i canviar de torn tot sovint, però la fàbrica no anava bé i van haver de tancar-la». Al cap d'uns mesos va començar a treballar a l'històric canal industrial. El canal

transportava l'aigua des de Guardiola fins a Cal Rosal tot passant per Berga. S'utilitzava per obtenir energia elèctrica per a la fàbrica Carburos de Cal Rosal. El Marcel·lino era l'encarregat de netejar-lo, tallar l'herba dels voltants, mirar que la gent no agafés aigua per regar, obrir i baixar comportes... era una feina costosa, però li agradava.

Cal Clot de Gósol. Mentre conversem, el Marcel·lino em parla de les cases i de la gent de Gósol, de tant en tant em pregunta per la seva gent. Diu que sempre anaven a comprar a cal Castellana i l'Angeleta els ajudava a fer la compra. Però em parla amb molt especial estimació dels Clot. «Érem com de família, ja que es feien molt amb els de casa», comenta. La Pepa és filla de Feners, diu, «i l'amistança ja ve d'allà», el poble on va néixer el seu pare. De fet, per la festa

major de Gósol anaven tots a dinar a cal Clot, i fins i tot l'Hermínia anava a posar injeccions a la seva padrina a Moripol quan estava malalta.

El Marcel·lino es va dedicar al manteniment del canal industrial durant 16 anys. «Ja m'hi vaig jubilar», diu. De totes maneres, la vinculació amb el canal encara és vigent a la vida del Marcel·lino, ja que el seu hort i els seus quatre conills es troben en les velles instal·lacions. «Em van dir que mentre jo visqués m'hi podia estar». Ningú oblida la seva infància, ni les arrels. En tot moment, el Marcel·lino em parla de les relacions amb els veïns de Gósol, i sobretot, de la seva joventut fent els camins del ramat. Marcel·lino Patlló, el Moripol, el Patlló, testimoni del patrimoni oral de muntanya, ara es dedica a l'hort i passa moltes estones assegut al banc que té a l'entrada de casa 🏡.

El Marcel·lino Badia va canviar de feina i es va dedicar a mantenir el canal industrial setze anys, fins que es va jubilar.

M5

Inauguració del paviment del carrer Andrés Ylla, al Vilar d'Urtx, l'agost de 1976, amb l'assistència de les autoritats locals: l'alcalde Manel Moure, els cossos de la Guàrdia Civil i l'ICONA rodejats pels veïns del Vilar.

AUTOR: FOTO TARRUELLA
PROCEDÈNCIA: FAMÍLIA MOURE

M6

Inauguració de l'aparcament municipal d'Alp pel part del president de la Generalitat Jordi Pujol, el març de 1993. L'acompanyen l'alcalde, Josep Tajà, els regidors de l'Ajuntament, el diputat al parlament Josep Moliner, el delegat territorial Xavier Soy, i veïns del municipi. En primer terme un nen i una nena de l'Esbart d'Alp.

AUTOR: FOTO LORA
PROCEDÈNCIA: AJUNTAMENT D'ALP

PATRIMON

MARC MARTÍNEZ > COORDINACIÓ

PATRIMONI ARQUITECTURA

Identificació d'una parròquia [pàg. 86-87]

JOSEP ESPUNYES [Peramola, 1942. Poeta, escriptor i lingüista]

PATRIMONI ARQUITECTURA

Sant Vicenç d'Obiols [pàg. 88-89]

JOSEP CARRERAS VILÀ [Berga, 1966. Historiador de l'Art]

PATRIMONI HISTÒRIA

Els ossos del Cojo de Málaga [pàg. 90-91]

QUERALT SOLÉ [Barcelona, 1976. Historiadora]

PATRIMONI GASTRONOMIA

Patates amb espinada [pàg. 92-93]

MARC MARTÍNEZ [Bellver, 1974. Treballador Social]

Les 'patates de mosso' preparades
per la Cecília Castells.
FOTO: Xavier Llongueras.

PATRIMONI FAUNA

La salamandra [pàg. 94-95]

JORDI DALMAU I AUSÀS [La Seu d'Urgell, 1972. Tècnic forestal i ornitòleg]

PATRIMONI FLORA

Faigs i fagedes [pàg. 96-97]

PERE AYMERICH [Guardiola de Berguedà, 1963. Biòleg]

PATRIMONI PLANTES I REMEIS

El marxívol [pàg. 98-99]

JOAN MUNTANÉ [Alp, 1952. Farmacèutic]

La salamandra

Amb un cos lluent i mirada calmosa, es mou per fonts i camins després de la pluja; el color la delata i sense veu diu ben clar: val més no tastar-la!

D'entre les cinc classes de vertebrats, la dels amfibis és la que aquí, a les comarques de l'Alt Urgell, el Berguedà i la Cerdanya, presenta un nombre més baix d'espècies. Essent tan poques, pensem que convé donar-les a conèixer, si més no aquelles que per algun motiu són més conegudes pels nostres lectors o emblemàtiques d'algun ecosistema. Per això en aquest número tornem a centrar-nos en aquest grup, i ho fem per parlar de l'amfibi més vistós que tenim a les nostres contrades: la salamandra.

Aquest amfibi urodel —que té cua— rep un nom científic clavat al seu nom comú en català (*Salamandra salamandra*), que alhora també és idèntic al nom que rep en espanyol i molt semblant al que rep en altres llengües: *salamandre* en francès i *salamander* en anglès. Però *salimana* o *serpieu* en aranès.

De mida variable en funció de l'edat, les salamandres poden atènyer els 20 centímetres de llargària i un pes d'uns 40 grams. Té un aspecte general

compacte. La cua és evident, gruixuda a la base i de secció cilíndrica. La salamandra és un animaló ben petit, però carregat de raons interessants per mirar-nos-la amb molt bons ulls la propera vegada que ens la trobem anant pel bosc o travessant una carretera de muntanya.

Uns colors per cridar l'atenció. La primera cosa que crida l'atenció de la salamandra és el seu color. Hi ha persones que diuen que és negra amb taques grogues, i n'hi ha que diuen que és groga amb taques negres. L'extensió d'ambdós colors varia d'un exemplar a l'altre i sembla que també en funció de la subespècie. Per no embolicar-nos podem dir que és negra i groga, i a córrer. El que sí és clar és que aquesta combinació de colors no és casual. Aquesta mena de patró en què es combinen colors cridaners es coneix com a coloració aposemàtica, és a dir, que destaca i serveix per advertir.

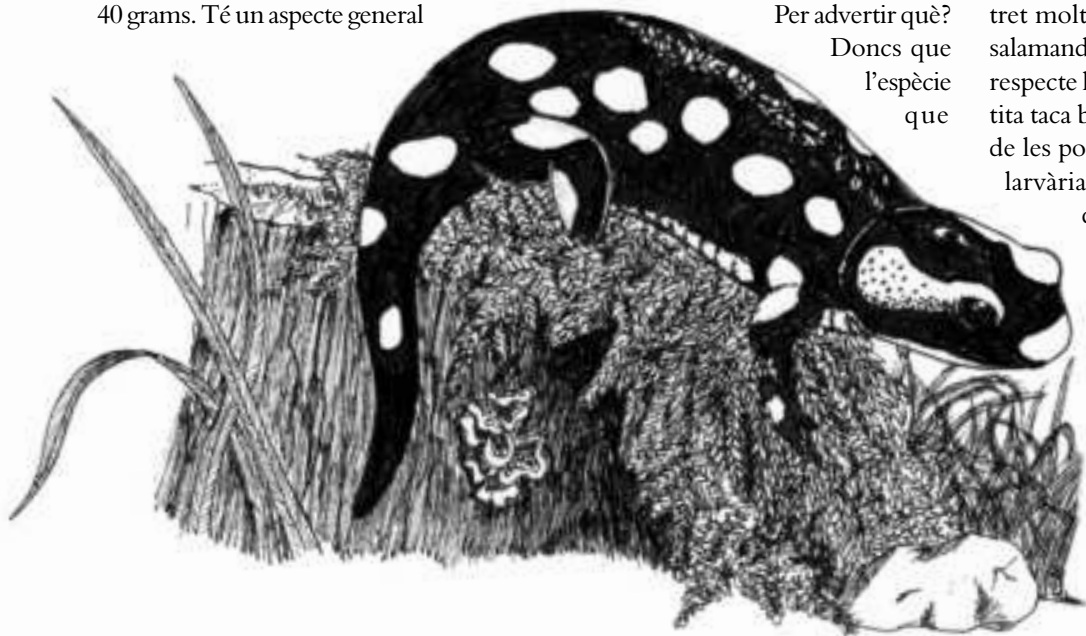
Per advertir què?

Doncs que l'espècie que

la té no és bona per menjar, sinó més aviat tot el contrari. El cos de la salamandra té una mucositat alcaloide segregada per dues glàndules que la converteix en una espècie tòxica per als depredadors. Així doncs, compensa la seva lentitud motriu amb una pell urticant per a les fagines, guineus, teixons...

Un segon aspecte molt rellevant de la salamandra és la seva biologia de la reproducció. La gran majoria d'amfibis s'aparellen i ponen els ous a l'aigua. La salamandra ho fa de manera ben particular. L'aparellament es produeix a terra. Les femelles fan una gestació d'alguns mesos, de manera que les larves broten dins del seu cos. Aleshores les mares busquen bassiols, tolls i basses d'aigua neta en torrents i rierols, i hi pareixen les larves ja formades, amb les quatre potes, la cueta i brànquies externes per respirar. El color d'aquestes larves és completament fos, per tal de camuflar-se sobre la fullaraca i a les pedres del fons de l'aigua on viuen. Un tret molt característic de les larves de salamandra, i que ajuda a identificar-les respecte les d'altres urodels, és una petita taca blanca que tenen a les aixelles de les potes de davant. Durant l'etapa larvària és vulnerable als depredadors aquàtics, especialment a les larves d'espiadimonis i als peixos carnívors, com per exemple la truita.

L'alimentació de la nostra protagonista es basa en cucs de terra i llímacs. Els caça sobretot de nit o

amb poca llum –a l'alba o al vespre– que és quan es mostra més activa.

La bestiola del foc. Un animaló de color cridaner com la salamandra no podia passar despercebut als ulls de la gent d'abans. Hi ha algunes creences associades a aquest amfibi, com per exemple la que diu que els llocs on n'hi ha són d'aigua neta que es pot beure. No cal dir que aquesta mena d'asseveracions són arriscades, i que per tant ningú –jo tampoc– les dóna per vàlides ni es fa responsable del que pugui passar si se'n fa cas cegament. Però la creença més rocambolesca és la que deia que la nostra protagonista era un animal resistent al foc. O encara més, que en naixia! La primera vegada que vaig sentir explicar aquesta història al gran herpetòleg –estudiós d'amfibis i rèptils– alturgellenc Jordi Nicolau em va sobtar molt. Es veu que hi havia gent que s'havia trobat amb la sorpresa de veure sortir una salamandra esporuguida de dins els troncs de llenya quan els posaven al foc. D'aquí la creença que les flames generaven aital bestioleta! El que passava en realitat era que, com a bon amfibi, la salamandra hiverna, i ho fa amagada entre les roques, a sota dels troncs tombats. En alguns casos també cerca recer a munteres de llenya per passar l'hivern. I ja se sap que els buscalls de llenya vella de vegades tenen forats i esquerdes. La salamandra es ficava en algun d'aquests troncs foradats, s'endormiscava i que no l'empipessin. En sentir l'escalfor de les flames que començaven a llepar la llenya, però, el pobre urodel es devia despertar d'un

esglai i devia fugir esperitat, tot causant una gran sorpresa a les persones que s'estaven a la vora del foc.

Problemes de mobilitat. Ja hem dit que de depredadors, pocs, i la salamandra només quan és petita viu a l'aigua. Però això no li estalvia tenir problemes de conservació, el principal dels quals són els atropellaments. En ser una espècie de pas lent, quan travessa carreteres la poden atropellar. I com que fa desplaçaments en massa per anar a parir o per alimentar-se, el resultat són autèntiques massacres en algunes vies de comunicació. El fet s'agreuja quan les condicions d'humitat són altes, com per exemple les nits de pluja de principi de tardor. Recordo un exemple colpidor d'aquesta trista combinació. Era un matí del mes d'octubre, i el lloc la carretera de Castellbò al refugi de la Basseta.

Un dels perills més grans per a la salamandra és l'atropellament a les carreteres.

La nit abans havia plogut bé i la carretera fumejava de la mullena nocturna. Entre el poble esmentat i l'estació de Sant Joan de l'Erm vaig comptar més de 20 salamandres atropellades. Quan vaig adonar-me del que aquella nit i matinada havia passat, vaig alentir molt la velocitat per no ser jo també el botxí de més individus. En vaig trobar una de viva, palplantada al mig de l'asfalt. Vaig parar i la vaig portar a l'altre costat de la carretera, tot confiant que no giraria cua i se'n tornaria a la línia de mort d'on l'havia enretirat.

Hi ha països com Suïssa on en algunes carreteres hi ha el senyal de trànsit de precaució per pas d'amfibis sobre l'asfalt. Per evitar atropellaments massius, instal·len unes xarxes a les vores i els fan passos soterrats perquè puguin travessar les carreteres sense por de ser esclafats 🐸.

El Puigllançada

PODEM ARRIBAR AL COLL DE LA CREUETA DES DEL BERGUEDÀ, PEL SUD, O DES DEL RIPOLLÈS O DES DE LA Cerdanya, PEL NORD; EN AQUESTA RUTA US PROPOSEM LA VIA BERGUEDANA

Jordi-Pau Caballero > TEXT I FOTOGRAFIA

El Puigllançada (2.409 m) és el cim més oriental del parc natural del Cadí-Moixeró. Pel seu aïllament i la seva forma relativament piramidal, constitueix una majestuosa talaia, no només sobre les muntanyes i valls veïnes, sinó serralades enllà. Visible des del coll de Pimorent, als límits de l'Alta Cerdanya i l'Arieja, i des de Montserrat, al sud, el seu vèrtex geodèsic ens ofereix una immillorable panoràmica: l'Alta Cerdanya, el Puigmal, el Taga, el Costa Pubilla i, en dies clars, el Montseny, Sant Llorenç del Munt, Montserrat... completant el cercle amb la serra de Catllaràs, els Rasos de Peguera, la serra d'Ensija, el Pedraforca, el Cadí, la Tosa, i tancant-lo pel nord amb el seu domini sobre les pistes

d'esquí de la Molina. Les vistes són habitualment espectaculars, especialment a l'hivern, amb el contrast del cel i la neu, i les boires a la plana de Vic i al pla de Bages, d'on sobresurten, boira enllà, les siluetes del Montseny, Sant Llorenç del Munt i Montserrat, tres majestuosos muntanyes declarades parc natural, i integrants de la serralada prelitoral catalana. Això sí, per gaudir-ne, cal anar protegits del fort vent present al cim, especialment els dies d'hivern.

Podem arribar al coll de la Creueta des del Berguedà –pel sud–, o pel Ripollès o la Cerdanya –des del nord–. Per fer-ho des del Berguedà, agafarem la carretera B-402 que des de Guardiola de Berguedà porta a la Poble de

Lillet. Passada la benzinera de la Poble, trencarem a l'esquerra, agafant la carretera BV-4031, que en 11 km ens acostarà a Castellar de n'Hug, que deixarem a l'esquerra, i en 11,5 km més ens portarà al coll de la Creueta. Venint del nord, des del Ripollès, podem fer-ho agafant la carretera que des de la Collada de Toses (N-260), porta cap a la Molina (GI-400), agafant el trencant que trobarem a la nostra esquerra, al km 3,5. Venint des de la Cerdanya, passarem el poble i l'estació d'esquí de la Molina, i en arribar al quilòmetre 3,5 girarem cap a la nostra dreta. Arribats a aquest punt, ens restaran 5 km per arribar al coll de la Creueta, tot passant pels Alabaus –instal·lacions més orientals de la Molina–, i el pla d'Anyella.

Sortida del coll de la Creueta. Deixarem el vehicle aparcant al coll de la Creueta per agafar un camí forestal que surt a ponent, i que reconeixem de seguida perquè una barrera tanca el pas; és reservat a vehicles autoritzats pel parc natural del Cadí-Moixeró. La pista voreja, pel seu vessant sud, el petit i arrodonit cim del pla de Baguet (2.035 m), i gaudirem d'una llarga aproximació, molt planera, per pista forestal, fins arribar a la base del Puigllançada. L'al·licient són les magnífiques vistes cap al sud fins arribar al coll de la Bassa, on trobarem la Barraca nova de Rus, no gaire lluny de

Des del Puigllançada s'albira, en un dia clar, una bona perspectiva de Montserrat.

SORTIDA I ARRIBADA Coll de la Creueta (1.888 m)

TEMPS DE RECORREGUT 2 h 40 m d'anada, i 2 h 15 m de tornada

PUNT MÉS ALT Puigllançada (2.409 m)

UNA ÈPOCA PER FER-LO Tot l'any, a l'hivern millor amb raquetes de neu i ben equipats

ELEMENTS D'INTERÈS HUMÀ Coll de la Creueta, un dels antics accessos a la Molina junt amb la collada de Toses, abans de l'obertura del túnel del Cadí, ara ja fa més de tres dècades. La Barraca nova de Rus, que denota la importància de les pastures i del bestiar que puja a pasturar a la muntanya a l'estiu, de juny a setembre. Fins fa dos anys, el Puigllançada era reconegut des de diversos indrets, degut a la seva inconfusible fesomia, caracteritzada per una gegantina antena de telefonia que fa un parell d'anys va ser desmuntada i retirada –en el lloc on encara resten uns filferros que,

antigament, la protegien, i darrerament, marcaven el seu perímetre, rebregats per la força del vent, el gel i la neu

ALTRES PROPOSTES Recomanem visitar el poble de Castellar de n'Hug, que ha sabut conservar les seves cases de pedra i sostre de teula, i que ha estat un dels capdavanters del turisme a la zona. L'any 1984 el Ministeri de Turisme qualificava la localitat com un dels pobles més bells de l'Estat. A la singularitat del poble cal afegir l'encant de les fonts del Llobregat, d'origen càrstic, que neixen a peu de la localitat, recollint les aigües del desglaç del pla d'Anyella, Puigllançada i Creueta. També és d'interès visitar el museu del Pastor, o assistir al concurs de gossos d'atura, i la ruta dels contrabandistes. Llobregat avall, i dins del terme, és d'interès una visita al museu del Cement de l'Asland, que es pot complementar amb una visita als jardins Artigas, de la Pobra de Lillet, dissenyats per Antoni Gaudí

la barraca vella. Des d'aquesta edificació planejarem per la pista, ja gaudint de les primeres imatges del Puigllançada, tot i que l'aproximació encara és una miqueta llarga pel pla de Rus. Vorejarem la base del tossal de Rus, que anirà quedant a la nostra dreta, tot passant pel pla de Rus fins arribar a la collada de les Tortes (1.947 m).

Arribats a aquest punt, es possible que puguem albirar, tot mirant direcció al Puigllançada, l'Euga Blanca, congesta de neu que a voltes aguanta fins a finals de juliol o principi d'agost, i ubicada al torrent del mateix nom, i que se sol veure des de la Pobra de Lillet o la serra de Catllaràs. Ens enfilarem cap a la dreta del torrent de l'Euga Blanca, tot pujant per la costa Geperuda, que com el seu nom assenyala, comença a pujar i a guanyar desnivell. El Puigllançada ens

quedarà davant nostre, lleugerament a l'esquerra. Enfilats pastura amunt, arribarem a una zona més planera, al capdamunt de la Geperuda, a l'extrem de l'amorriador de Rus, just on comença el torrent de l'Euga Blanca.

Un cim de 2.409 metres. Haurem assolit la cota de 2.275 metres i ens resta la darrera pujada per assolir el cim. La pendent pren més inclinació, i haurèm de canviar la direcció que seguïem, anant cap a sud-oest, cap a l'esquerra. Cal tenir en compte que, a l'hivern o a l'inici de la primavera, la neu pot haver estat ventada, i pot estar glaçada i relliscosa. Arribarem al cim, que és ampli, on trobarem un vèrtex geodèsic i l'estructura d'un pessebre col·locat pels muntanyencs. Després de pro-

tegir-nos del vent i gaudir de la panoràmica, podem baixar per la carena de les Tortes, cap al sud, i un bon tros avall girarem cap a l'est, tornant de bell nou a la collada de les Tortes. Tindrem davant nostre el tossal de Rus, amb una forma ben característica que sembla voler ressaltar les corbes de nivell. Abans l'hem vorejat a la nostra esquerra, i ara el vorejarem de bell nou, restant a la nostra dreta. Desfarem el camí de pujada per la pista forestal del pla de Rus, cap al coll de la Bassa, on hi ha la Barraca nova de Rus, i vorejant el cim de pla Baguet, que ara restarà a la nostra esquerra.

Dalt del cim, amb el Puigmal al fons.

La serra de Taús

D'ALTITUD MODESTA PERÒ AMB PROU ENTITAT, LA SERRA DE TAÚS SEPARA LES FONDALADES DELS RIUS DE LA GUÀRDIA I DE CASTELLÀS, A LES VALLS D'AGUILAR

Manel Figuera > TEXT I FOTOGRAFIA

Les Valls d'Aguilar es poden considerar més que un municipi, de fet són una comarca dins de l'Alt Urgell. La serra de Taús, com una immensa espina dorsal, les divideix. Al vessant meridional d'aquesta muntanya, de relleu suau i altament carstificat, la vida dels seus pobles sembla haver-se entretingut amb jocs de fugida i soledat. Avui, la carretera que uneix Noves de Segre, cap del terme municipal, amb la Guàrdia d'Ares és ja asfaltada, però fins a Taús és encara de terra. De Taús al nucli dels Castells esdevé estreta, però apta per a automòbils. Més amunt, fins al coll de les Iglésies, és preferible que siguin tot terrenys. Per això aquest recorregut està ressenyat des dels Castells.

Taús. Diuen que de Bellpui, poc després d'haver entrat a les Valls d'Aguilar, «tothom en *fui*». Força més amunt, vora el pla i la serra del mateix nom, Taús havia arribat a tenir seixanta cases habita-

des i l'any 1945 hi havia escola amb una quarantena de nens i nenes. Com en altres indrets de les serres prepirinèniques i del Pirineu no turístic, molts en van marxar per la nova carretera. És cert que Taús ha anat perdent l'ànima, però també ho és que la solitud té els seus encants. Aquestes contrades amagades són un món per redescobrir. Potser si la carretera del coll de les Iglésies algun dia baixa a Gerri de la Sal serà més fàcil. De moment, Taús sembla pertànyer a un pretèrit imperfect del Pirineu, a un passat inconcret que ha existit i s'ha trencat.

Els Castells. A 1.550 metres d'altitud, els Castells és un llogaret enturonat al peu del serrat de Peçaplana. La carretera –més aviat una pista– continua amunt, passa pel molí del Grau, dibuixa uns quants revolts enmig d'una solana amb boixos, argelagues i plantes aromàtiques i guanya força altitud sobre

el riu dels Castells. S'ateny un collet i es descobreix la part més alta de la serra de Taús, ondulada i antany humanitzada. S'hi veuen bordes, feixes, camins, marges... Per inclinació suau s'arriba al coll de les Iglésies (1.640 m, 30 min). La carretera, des d'aquest lloc, comença a baixar, ja dins del Pallars Sobirà, cap a Gerri de la Sal.

Mare de Déu de la Guia. Segons s'hi puja des dels Castells, a la dreta del coll de les Iglésies hi ha un camí ample, entre fileres de pedres, que duu a les restes d'unes cases i a l'església romànica de la Mare de Déu de la Guia, del segle XII i avui reconstruïda. Més amunt el camí esdevé poc evident i cal cercar corriols ascendents entre boixos, ginebrons i algun pi roig aïllat. Primer a través d'una barrancada a l'esquerra, amb una petita cinglera, i després per un vessant rost s'assoleix el cim de l'Àrtic (1.805 m, 1 h), més aviat un contrafort de les Piques. Ara cap a la dreta, l'ascensió se suavitza fins a l'acumulació de blocs rocosos, coronats per una torreta geodèsica, de les Piques (1.971 m, 1 h 20 min).

Les Piques. Unint la serra de Mollet, a ponent, i la serra de Taús, a llevant, les Piques són el punt més elevat d'aquest recorregut. El cim sorprèn, tant per la seva morfologia aguda i accidentada com, sobretot, per la seva vista panoràmica, realment

El Montsent de Pallars
des de la serra de Taús.

SORTIDA I ARRIBADA Els Castells, però amb tot terreny es pot arribar al coll de les Iglésies

TEMPS DE RECORREGUT 3 hores

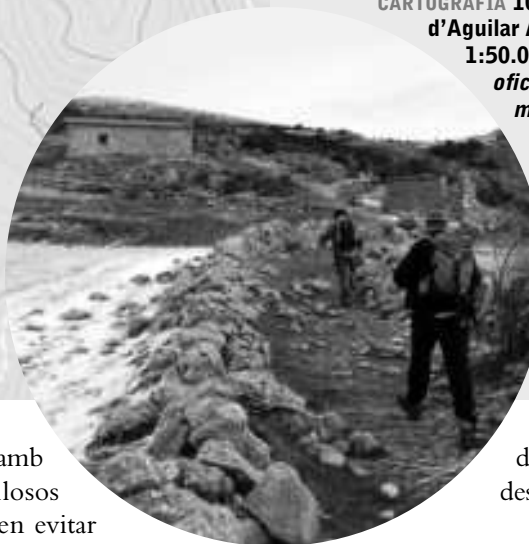
DESNIVELL ACUMULAT 525 metres

UNA ÈPOCA PER FER-LO És un circuit apte per a tot l'any, encara que a ple hivern hi pot haver problemes en l'accés als Castells

DIFICULTAT Els camins són poc definits i cal parar atenció a no entrar en algunes barrancades, però no hi ha cap dificultat tècnica

BIBLIOGRAFIA Figuera, M. *Els 40 millors racons d'Andorra i l'Alt Urgell*. Barcelona: RACC-62, 2003

CARTOGRAFIA 1054 les Valls d'Aguilar Alt Urgell. Esc. 1:50.000. *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya*. Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya, 2009 2a edició (1a edició, 2003)

de les roques Agudes (1.822 m, 2 h).

El coll de les Iglésies. Des

d'aquest cim destacat, el coll de les Iglésies, que uneix l'Alt Urgell i el Pallars Sobirà, resulta un bon punt de referència. Al seu darrere s'hi eleva l'amorosida serra del Bosc, rasa en la seva part superior. A migdia, amb els seus boscos i cingleres, hi destaca l'extens massís del Boumort. Es torna per la dreta al plan de l'Illa, es creua un barranc i es pren un vell camí de bast que creua un barranc i evita una sèrie de petits cingles al peu del tossal de la Bigordana. A continuació, travessant antics conreus de secà, sense la necessitat de tornar a la Mare de Déu de la Guia i al coll de les Iglésies, es pot enllaçar amb la carretera, que se segueix a la inversa fins als Castells (1.550 m, 3 h) 📍

L'església de la Mare de Déu de la Guia, prop del coll de les Iglésies.

sorprenent. En un dia clar abasta des del llunyà Montserrat, passant per la major part del Prepirineu català i de les muntanyes pallareses, fins a l'occità Mont Valièr i els massissos aragonesos del Turbó i del Cotiella. Al nord s'hi obre la vall del riu de Castellàs i més enllà, la Torreta de l'Orri de Rubió, amb les seves antenes gegantines. Una altra cosa en què parar atenció són les roques calcàries devonians del període primari o paleozoic, per tant, del Pirineu axial. Estan carstificades. El diòxid de carboni de l'aire, combinat amb l'aigua de la pluja, forma l'àcid carbònic, soluble en aigua. Aquestes roques són poroses, amb petites cavitats, i de vegades s'hi veuen unes canaletes anomenades rasclers, resultat d'aquest tipus d'erosió.

La serra de Taús. L'excursió prossegueix per la carena de la serra de Taús,

ondulada i amb trams rocallosos que es poden evitar pels dos caients. Cal baixar a un coll dilatat rere el qual s'eleva un cim de 1.915 m (1 h 45 min) a la part central de la muntanya. Aquest cim, amb un bosc de pi negre a la seva esquerra –vessant nord– que n'arriba fins ben a la vora, és un bon mirador de Cerdanya, del Cadí, del Pedraforca, del Verd i del Port del Comte. Més enllà d'aquest indret la serra perd altitud pel coll Estremer, els rocs de Comalamús i la collada de la Borda. I més avall, pel tossal dels Pallers, la collada de les Saleres i la Creu, es podria baixar en poc més d'una hora a la Guàrdia d'Ares. L'itinerari descrit, però, gira cap a la dreta. Per un vessant rost, d'inclinació notable, es davalla al plan de l'Illa i seguint una petita carena es pot atènyer el cim

espai de cultura

recerca

divulgació

arts

publicacions

premis i fires

patrimoni

concerts

exposicions

www.fpiei.cat

INSTITUT
D'ESTUDIS
ILERDENCs

Entitat Pública de la Diputació de Lleida